

Németország könyvtárügye az egyesítés után

Szemle

Hegyközi Ilona

Mindkét német szaksajtó már 1989 végétől nagy teret szentelt a két ország könyvtárügye közötti kapcsolatkeresési törekvéseknek, majd a német-német megbeszéléseknek, konferenciáknak. Egy idő után prominens szerzők tollából megjelentek az NDK könyvtárügyéről helyzetképet adó írások. Ezután elmélgedések következtek az NDK könyvtárügyének megújulásáról, adakozási felhívások követték egymást. Az egyesítés a szaksajtót is érintette: egyes lapok megszűntek, mások integrálódtak (pl. a *Zentralblatt... a Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie*-ba), a *Der Bibliothekar*-t felváltotta előbb a *Bibliotheksinformation Ost-West*, majd a *BibliotheksInfo*.

A két német állam egyesülési szerződése után az NDK mint önálló állam 1990. október 3-ával szűnt meg. A területén kialakított öt tartományt (Brandenburg, Mecklenburg-Vorpommern, Sachsen, Sachsen-Anhalt, Thüringen) összefoglalóan új szövetségi tartományoknak nevezik, így különböztetik meg őket a régi tartományoktól, azaz a volt NSZK-tól. A kultúra kérdéseire az államszerződés természetesen nem tért ki, mivel azok a tartományok hatáskörébe tartoznak. (Már az is ritkaságszámba megy, hogy a nemzeti könyvtár ügyét megemlíti benne.)

„A könyvtárügyi egyesítés problémái abban gyökereznek, hogy eltérő struktúrájú rendszereket kell a lehető legkevesebb súrlódással egymáshoz illeszteni.” *Peter Vodosek* e summás megállapítás után a következőképpen ábrázolta egy

előadásában a kiinduló helyzetet, az NSZK és az NSZK könyvtárügyének „plusz és mínusz pontjait”:

	NSZK	NDK
<i>centralizált szervezeti felépítés</i>	-	+
<i>a területi ellátás megszervezése</i>	-	+
<i>személyi ellátottság</i>	-	+
<i>az állomány differenciáltsága (a külföldi irodalom megléte)</i>	+	-
<i>könyvtárépítés és -berendezés</i>	+	-
<i>műszaki színvonal</i>	+	-
<i>képzettségi színvonal</i>	+	-
<i>nemzetközi együttműködés</i>	+	-

1990 tavaszán, még jóval az egyesítés előtt a két ország illetékes miniszterei német-német művelődési bizottságot alakítottak, azon belül könyvtárügyi szakértői csoportot. Ez utóbbi hat kérdéskörben dolgozott ki *ajánlásokat* az új tartományok számára, a szükséges sürgős intézkedések mellett a nyitott, további elemzést igénylő kérdéseket is feltüntetve. A szakértői csoport a tervek szerint szövetségi-tartományi munkacsoportként legalább 1991 végéig folytatja munkáját.

A német Könyvtáregyesületek Szövetségi Egyesülete (BDB), az ún. *berlini memorandum*-ban (1990. ápr. 24.) elvileg megfelelőnek minősítette az NDK könyvtárügyének szervezetét. Sürgős támogatást kért mind a tudományos és szakkönyvtárak, mind a közművelődésiek számára: állományfejlesztésre és a műszaki felszereltség javítására. Felajánlotta, hogy a módszertani központokkal (DBI, ZIB, MZ) és az NDK-beli egyesületekkel közösen koordinálja a segítő intézkedéseket. Úgy ítélte meg, hogy az NDK-ban elsősorban a berlini könyvtárak és a német-német határ menti települések könyvtárai szorulnak támogatásra; az NSZK-ban pedig az országos szakkönyvtárak és a gyűjtőköri együttműködésben részt vevők, valamint a DBI mint módszertani központ, mivel ezekre az egyesítés után a korábbinál jóval nagyobb megterhelés vár.

A minisztériumok feloszlata miatt 1990. október 3-ra a könyvtárügy irányító nélkül maradt, a könyvtárügy szervezeti kereteiről sem a tartományok, sem a települések szintjén nem született még döntés. Az átmeneti vákuum idején a könyvtárosok számítottak arra, hogy nem a kulturális intézmények állnak majd a gazdasági tervezők érdeklődésének középpontjában. Éppen ezért public relations tevékenységgel igyekeznek segí-

teni a politikusokat és a fenntartókat könyvtárügyi döntéseik megalapozásában.

A továbbiakban az említett ajánlások fejezetei szerint tekintjük át a könyvtárügyi egyesítés körülményeit és kezdeti lépéseit.

Szervezeti és jogi kérdések

Az új tartományok közül néhányban már kidolgozták az *alkotmány* tervezetét. A régi tartományokban (Pl. Rajna-Pfalz, Saarland, Schleswig-Holstein) jól bevált gyakorlat, hogy a kultúráról szóló fejezetben leszögezik, hogy a könyvtárak finanszírozása tartományi és helyi feladat. A szövetségi munkacsoport ezért felhívta a könyvtárakért felelős tartományi miniszterek figyelmét, hogy az új tartományok alkotmányában feltétlenül szerepeljen, hogy „a tartomány fenntartja a tudományos, és támogatja a közkönyvtárakat” (e könyvtárak feladatkörét is kifejtve). Lehetőség szerint a lakosság dokumentumellátására is ki kell térni, különös tekintettel a következőkre: módszertani központok kiépítése, a regionális módszertani feladatok folytatása a volt megyei és járási könyvtárakban, tartományi könyvtárak kiépítése, könyvtárépítési és -berendezési programok indítása, az állományok visszamenőleges kiegészítése.

A *felsőoktatási törvény* életbe lépéséig, átmeneti időre a felsőoktatási keretrendelkezésben szabályozzák az intézmények könyvtárainak helyzetét. A felsőoktatási törvényben a következők fognak szerepelni: a felsőoktatási könyvtárak feladatai a könyvtári rendszerben; szervezetük; helyük a felsőoktatási intézményen belül.

Az NDK-ban a könyvtárügy sok részterületről rendelkezett *jogszabály*. Az ajánlások szerint a jövőben legalább a következők jogi szabályozására kell törekedni: kötelesepéldány-szolgáltatás, térítés, a fenntartók kötelezettsége a felszámolt könyvtárak állományának felajánlására az illető tartomány számára.

A szakértői csoport részletes *könyvtárítörvény*-tervezetet is készített a tartományok számára.

Képzés és személyzet

A könyvtáros- és dokumentálóképzés rendszerét az új tartományokban felülvizsgálják, és a

régi tartományok gyakorlatához igazítják. Az 1990-es évvel megszűntek az NDK-ban szokásos képzési formák.

A *könyvtárkezelők* (Bibliotheksfacharbeiter) képzését (amely Sonderhausenben, Berlinben és Lipcsében folyt) integrálták a könyvtári asszisztensek képzésébe, mivel tartalmát és színvonalát tekintve a két forma lényegében azonos volt.

Az ún. *könyvtári szakiskolákban* (Berlin és Lipcse) folyó képzést színvonalasnak találták. Mivel a végzetek tevékenysége és munkaterülete is egybeesett az NSZK-beli szakfőiskolákon végzetekével, a két képzést egyenértékűvé nyilvánították, és a szakiskolák 1991/92-től szakfőiskolai rangra emelkednek. – Ugyanez vonatkozik a szakiskolák informátor/dokumentátor szakára is, ahol a képzés tartalma és szervezete messzemenően hasonlóknak bizonyult az NSZK-belihez (Darmstadt és Hannover).

Az *egyetemi képzésnek* (Humboldt Egyetem) az NSZK-ban nincs ugyan közvetlen megfelelője, de az egyetemi könyvtári szakon végzeteket mindenképpen felsőfokú végzettségűnek tekintik. 1971 és 1990 között ez kb. 650 főt érint, ezek besorolásáról egyszeri intézkedéssel rendelkeztek. Az egyetemi képzés a jövőben két szakon folyik majd. A Humboldt Egyetem a jövőben is megtartja a doktorátus odaítélésének jogát.

A szövetségi *fizetési kategóriák* (BAT) fokozatos átvételéről a közalkalmazottak munkaadói folytattak tárgyalásokat. A besorolás kétféle rendszere nem volt közvetlenül összehasonlítható. A volt NDK-ban a feladatok és az ellátandó lakosok száma volt mérvadó, a BAT szerint a tevékenység jellege és időbeli tényezők határozzák meg a javadalmazást. Mivel a könyvtárak szervezete, a feladatok és a munkafolyamatok lényegében azonosak, 1991 júliusától az alkalmazottak besorolása a BAT szerint történik. Az új tartományokban egyelőre a régiekben szokásos javadalmazás 60%-át, 1992 áprilisától valószínűleg 80%-át kaphatják meg a könyvtárosok.

Közművelődési könyvtárak

Az eddigi központi finanszírozás helyett az új tartományok, ill. az önkormányzatok feladata lett a könyvtáraknak mint a kulturális alapellátás intézményeinek *fenntartása*. Az átállás nehézségeit súlyosbítja a közigazgatás átszervezése, és

az, hogy a lemaradások felszámolásához egy átmeneti időszakban külön központi finanszírozás szükséges.

Mindenekelőtt azt kell elérni, hogy a könyvtárak működése folyamatos maradjon, elháruljon fejük fölül az indokolatlan megszüntetés veszélye, amely egyharmadukat fenyegeti. Senki sem számított arra, hogy teljességgel megőrizhető az NDK könyvtári rendszere. Egyes kis könyvtárak helyett rendszeres bibliobusz-járatok beállítása gyakran még javulást is hoz. De azt már nem szabad hagyni, hogy nagyobb könyvtárak, pl. közepevárosok könyvtárai áldozatul essenek az önkormányzatok rövidlátó takarékosági politikájának. Vannak (kis számban) pozitív példák, amikor az önkormányzati fenntartásba való átmenet jól sikerült (pl. Weimar költségvetésének 6%-át szánja kulturális, nem utolsósorban könyvtári célra), vannak (nagy számban) negatív példák, és sok-sok köztes változat. Tehát a negatív példák dominálnak: egymás után szűnnek meg pl. a szakszervezeti könyvtárak, amelyek pedig gyakran lakóhelyi ellátást is nyújtottak.

A BDB által ismertetett *negatív példa* Finsterwalde esete. A 24 ezer lakosú kisváros könyvtári hálózata felnőtt- és gyermekkönyvtárból, 2 fiókból és 9 kölcsönzőhelyből állt, 92 ezer kötetes állománnyal, évi 185 ezer kölcsönzéssel, járási hálózat is tartozott hozzá. A polgármester gazdasági kényszerűségeire hivatkozva 1990 nyarán bezáratta a fiókokat és kölcsönzőhelyeket, köztük egy kórházi könyvtárat. 1990 végére a személyzetet egy főre csökkentette. A hétezer olvasó által aláírt tiltakozás csak olaj volt a tűzre: a teljes felszámolás veszélye fenyeget.

Apolda a *pozitív példa*. A járási önkormányzat kulturális hivatala már 1990 decemberében felkarolta a könyvtárak ügyét: 1991-1995-re fejlesztési tervet hagyott jóvá, anyagi támogatást is előirányzott. A bevált ellátási formákat megőrzik és hozzáigazítják a települések új szerepköréhez. A járásban 3 központi könyvtár lesz, a kis településeken (1000 lakos felett) önálló helyi könyvtárak a városi és központi könyvtárak módszertani irányításával. A közművelődési könyvtárakat kommunikációs központokká fejlesztik.

Az NDK területét teljességgel behálózták a közművelődési könyvtárak, számuk meghaladta a 13 ezret. Az egy lakosra jutó gyarapítási keret (3 márka) tekintetében jobb helyzetben voltak, mint NSZK-beli társaik (2,69 DM). A gyarapítást ugyanakkor diszkriminatív válogatás és – rész-

ben – nagy példányszámok jellemezték. A határ megnyitása után az állomány a használók számára meglehetősen érdektelenné vált. Kelet-Berlinben a könyvtárak látogatottsága már a Nyugat-Berlinbe való átjárás engedélyezésekor jelentősen visszaesett, ezzel egyidejűleg a falhoz közeli nyugat-berlini könyvtárakban és az Amerika-Gedenkbibliotheken megnőtt.

A Központi Könyvtárügyi Intézet (ZIB) adatai szerint a volt NDK közművelődési könyvtáraiban az állomány 20-30%-a elavult. A nyugati szak-, ismeretterjesztő és szépirodalom pótlólagos beszerzését célzó „alapállomány-programhoz” becslések szerint 90 millió DM-re lesz szükség. A BDB szóvivője a következőképpen agitált ennek előteremtésére: „Az olvasás támogatása társadalmi kötelesség. Egy ilyen gazdag ország számára, mint a miénk, magától értetődőnek kell lennie, hogy 90 milliót a közkönyvtárakra fordít.”

Szintén a BDB adakozásra felhívó levelében szerepel a következő érvelés: Ahhoz, hogy az elkövetkező három év alatt az új tartományok minden egyes lakosát legalább egy nyugati könyvhöz hozzájuttassák (melynek átlagos ára 30 DM), évente és lakosonként 10 DM-re van szükség. Ha a kurrens igényekre három éven át 1-1 DM-et, az ún. alapállományra pedig 2-2 DM-et sikerül szerezni országos, tartományi és helyi forrásokból, már majdnem rendelkezésre áll a szükséges pénzüsszeg. A reutlingeni könyvtárellátó (EKZ) a ZIB-bel együttműködve 500 tételes ajánló jegyzéket állított össze az 1987-89-es könyvtermésből, amelyet továbbiak fognak követni.

Tudományos és szakkönyvtárak, dokumentumszolgáltatás

A könyvtárügy leendő, új struktúrájában a *regionális funkciókat* (regionális kötelességtárgygyűjtemények, a régióra vonatkozó irodalom beszerzése, regionális bibliográfia, központi katalógus, könyvtárközi kölcsönzési központ, továbbképzés) az új tartományokban önálló tartományi könyvtárak (Drezda, Schwerin), egyetemi könyvtárak (Halle, Jena), általános tudományos könyvtárak (pl. Potsdam) látják majd el.

A *szakkönyvtárak* léte veszélyben forog a fenntartó intézmények megszűnése miatt. Állásfoglalás született arról, hogy az értékes gyűjteményeket (pl. Gotha) egyben kell tartani, az érté-

kes állományokat (pl. az egykori Marxizmus-Leninizmus Intézet könyvtára) védetté kell nyilvánítani, a megszűnt könyvtárak állományát pedig a nemzeti könyvtárnak vagy az illetékes tartományi, illetve egyetemi könyvtárnak kell felajánlani.

A segélyprogramok kezdettől fogva a *felsőoktatási könyvtárakra* összpontosítottak. A két volt ország egyetemi könyvtárainak statisztikai adatait összehasonlítva úgy tűnhet, hogy az NDK könyvtárai magasabb színvonalat képviseltek. Ez a mesterségesen alacsonyan tartott hallgatói létszámból és a viszonylag jó személyzeti ellátottságból adódik. A gyarapodásra vonatkozó adatokat az is „kozmetikázza”, hogy az NDK dokumentumterméséből, amelyhez szubvencionált áron jutottak a könyvtárak, többpéldányokat tudtak vásárolni, valamint hogy a statisztikák a mikroformák gyarapodását is figyelembe vették. Mindez elfedte a nyugati irodalommal való ellátottság katasztrofális helyzetét. Az NDK könyvtáraiban a költségvetésnek csak egy része állt devizában rendelkezésre, azt viszont irreális átszámítási tarifával kellett megfizetni. Ez a keret éppen csak elegendő volt a legfontosabb folyóiratok előfizetésére.

Az azonnali segélyprogramok egy új infrastruktúra kialakításában segítenek a felsőoktatási könyvtáraknak. A legfontosabb első lépés a nyugati irodalom rendelkezésre bocsátása. Az állományfejlesztés a hallgatók által intenzíven használt állományok kiépítésével kezdődött. Emellett a kutatás is csak akkor lehet azonos színvonalú a régi és az új tartományokban, ha a szakirodalom kielégítően széles alapállománya áll rendelkezésre. A Tudományos Tanács 1990. júliusi anyagában az alapállományok pénzigényét kb. 300 millió DM-re becsülte.

A tartományok súlyos pénzügyi gondjai miatt két azonnali programot indítottak. Tankönyvellátásra (egyetemi könyvtári alapállomány-program) 25 millió DM-et bocsátottak az egyetemi könyvtárak rendelkezésére (ebből 10 milliót a Volkswagen alapítvány adott, 15-öt pedig a Művelődés- és Tudományügyi Minisztérium). Személyi számítógépek vásárlására az egyetemi könyvtárak 3,5 millió DM-et kaptak. Számos más kezdeményezés is történt, pl. folyóirat-kiadók jelezték készségüket, hogy a legfontosabb könyvtáraknak ajándék-előfizetést biztosítanak.

A könyvtárak gyarapítási igényét úgy számolták ki, hogy az 1990-es kurrens gyarapításukból következtek az 1945-1989-es időszakra vonat-

kozó igényükre. A felsőoktatási törvény keretében 1991-től 12 éven át folyik majd a pótlólagos gyarapítás központi finanszírozással. (Azért osztották el a kereteket 12 évre, nehogy az aktuális irodalom megvásárlására fordítsák a könyvtárak.) Bár a felsőoktatás átszervezése várható, abból indultak ki, hogy azt követően is mindenképpen a felsőoktatásban marad a könyvtárak állománya. Feltételezték továbbá, hogy a könyvtárak el tudják majd helyezni a megnövekedett állományt, mégpedig jelentős részét szabadpolcon. Az újonnan induló intézmények és szakok a beindulástól számítva 10 évig részesülnek – 15%-kal megemelt – támogatásban.

A számításokhoz az ún. bajor költségvetési modell módosított változatát vették alapul. A szakfőiskolák számára tapasztalati értékek segítségével, az egyetemi könyvtárakra megállapított értékek százalékában határoztak meg kereteket, mivel a szakfőiskolák könyvtárainak nincs archíválási funkciójuk. Az egyes szakterületek célállományát diákonként 20 DM-mel, kötetenként 100 DM-mel, a kurrens és a pótlólag gyarapítás 1:9-es arányával számolva kalkulálták ki.

A 19 legnagyobb könyvtár technikai adottságai máris lényegesen javultak. A minisztérium 3,5 millió DM-es támogatásából személyi számítógépeket, helyi PC-hálózatokat és CD-ROM-készülékeket kaptak. Néhány könyvtár a régi tartományokban már irigylí is az új tartományok egyetemi könyvtárait!

Sok felsőoktatási intézményben nem lesz elegendő hely a gyarapodó gyűjtemény, az új berendezések és az olvasói munkahelyek számára. Csak az segít, ha gyorsan és bürokratikus akadályok nélkül kapnak új helyiségeket, esetenként bérlettel vagy más megoldásokkal, pl. laktanyák átvételével. Még jó időbe telik ugyanis, amíg a felsőoktatási törvény keretében beruházásokra kerülhet sor. A rövid távon megvalósítandó programban a berlini mellett a drezdai, a jénai és a lipcsei egyetem központi könyvtárának újjáépítése szerepel.

A felsőoktatási könyvtárak könyvtárosait az új tartományokban nem fenyegeti a leépítés veszélye, legalábbis 1991-ben. A 60 egyetem és főiskola ugyanis olyan mennyiséget kapott a nyugati irodalomból, hogy a könyvtárosoknak túllátniuk kell.

Az azonnali segélyprogramok nem voltak tekintettel a tartományi és a szakkönyvtárakra. A szövetségi-tartományi szakértői csoport ezért

nyomatékosan felhívta a figyelmet arra, hogy fontos ellátási funkcióik miatt ezeket is támogatásban kell részesíteni.

Regionális és központi szolgáltatások és intézmények, könyvtárközi kölcsönzés

Az NSZK-ban az országos dokumentumszolgáltatás funkcionálisan, regionálisan és szakterületileg összehangolt rendszere működött. Az egyesítés során arra törekednek, hogy ezt az új tartományok könyvtárai is minél hamarabb igénybe vehessék.

A *könyvtárközi kölcsönzési* jogszabály az új tartományokban is érvényes lesz. Az eddigi regionális központi katalógusok (Drezda, Halle, Jena és Rostock) a könyvtárközi kölcsönzés irányító intézményei maradnak. A forgalom növekedése különösen nagy megterhelést jelent majd a központi szakkönyvtárakra és a gyűjtőkori együttműködésben részt vevő könyvtárakra nézve, amelyeket a 80-as évek elejétől az egyetemi könyvtárak gépesítése következtében már egyébként is sok kéréssel ostromolnak. E könyvtárakat tehermentesítené, ha az új tartományokban megtörténne a gyűjtési területek regionális felosztása. A programhoz a Német Kutatási Társaság (DFG) folyamatos támogatást nyújt.

A könyvtárak iránti igények és a pénzügyi lehetőségek alapján azt a célt tűzték ki, hogy az egyesített Németországban javuljanak a helyi szolgáltatások. A legfontosabb lépés a könyvtárak bevonása a regionális gépi hálózatokba és a számítógépes katalógizálás gyors megvalósítása. A minimális koncepció szerint az átmeneti időszakban közös gépi ISBN-mutató előállítása ajánlott, amelyet mikrofilmlapon adnak közre. Ez alkalmas a gépi katalógizálás előkészítésére is. A számítások szerint a gépi katalógizálás során az egyes címfelvételek költsége darabonként kb. 5 DM lesz, a beruházási költség 2,50 DM-et tesz ki. A felsőoktatás fejlesztési programja keretében 1991 és 1995 között évi 4 millió DM áll rendelkezésre a regionális gépi hálózatokkal kapcsolatos hardver- és egyéb költségek fedezésére.

Az új tartományokban nem épülnek ki saját *regionális gépi hálózatok*, hanem a régi tartományokban már meglévő, lehetőleg földrajzilag szomszédos hálózatokhoz fognak csatlakozni. (Az együttműködési döntés után a szolgáltatá-

sokról és a pénzügyekről szerződést kötnek, amelyhez az ajánlások mintát adnak.) A minimális cél az, hogy az új tartományok könyvtárai bekapcsolódjanak legalább az országos gépi központi katalógusba (Verbundkatalog) és az országos periodika-adatbázisba (ZDB).

Szorosabb együttműködésre lépnek a könyvtárközi kölcsönzésben a következő tartományok: Szászország – Baden Württemberggel és Bajorországgal, Sachsen-Anhalt – Alsó-Szászországgal, Thuringia – Hessennel, Mecklenburg – Észak-Németországgal, Brandenburg/Berlin – Észak-Rajna-Vesztfáliával és Nyugat-Berlinnel.

A göttingeni Alsó-Szászországi Könyvtári Számítóközpont (BRZN) működteti az első regionális gépi hálózatot, amely közös online katalógizálási lehetőséget nyújt. Az alsó-szászországi könyvtárak 1,7 millió bibliográfiai tételét és 1,8 millió egyéb bibliográfiai tételt bocsátott (legalább két évig ingyenesen) Sachsen-Anhalt és Mecklenburg könyvtárainak rendelkezésére. Minden új tartomány használhatja online könyvtárközi kölcsönzési rendelési szolgáltatását, amelynek megrendelő lapját közvetlenül az alsó-szászországi lelőhely-könyvtárban lehet kinyomtatni. Ehhez kiegészítő szolgáltatást nyújt az a könyvszállító kocsi, amelyet Alsó-Szászország ajándékozott a hallei tartományi és egyetemi könyvtárnak (és amelynek üzemeltetési költségeit fedezi). Ez az autó rendszeres futárszolgálatot teljesít Göttingen és Halle között, valamint más tartományokkal is összeköttetést biztosít.

A dokumentumszolgáltatás javulását országos szinten attól várják, hogy minél előbb minden regionális gépi hálózatban legyen könyvtárközi kölcsönzési megrendelési lehetőség, a meglévő állományokat visszamenőlegesen jobban feltárják, a helyi alapellátást fokozatosan biztosítják.

A központi intézmények közül eldőlt a *nemzeti könyvtárak* sorsa. A Deutsche Staatsbibliothek és a Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, amely egymástól két kilométeres távolságban áll a berlini fal két oldalán, most összetartozik, tartományoktól független általános tudományos könyvtárként. Közös elhelyezésükre nincs kilátás. A nyugat-berlini részlegnek kölcsönzési-használati funkciói lesznek, a kelet-berlini pedig prézens kutatási könyvtárként megkapja a teljes régi könyv-, térkép-, kézirat- és kottaállományt.

A lipcsei Deutsche Bücherei, a Frankfurt am Main-i Deutsche Bibliothek és a berlini Deutsches Musikarchiv *Deutsche Bibliothek* néven az ország nemzeti könyvtára lesz. A frankfurti gyűjtemény erőssége az 1945 utáni német nyelvű irodalom gyűjteménye, a lipcseié az 1945 előtti. Eddig csak igen ritkán működtek együtt. A Deutsche Bücherei átköltöztetésére nem kerül sor, a decentralizált elhelyezés megfelel a Szövetségi Köztársaság föderális jellegének. Az igazgatóság Frankfurtban lesz. Frankfurt és Lipcse egy-egy kötelempéldány-sort kap. Frankfurt lesz a bibliográfiai szolgáltatások és a gépesítési programok központja. (1991-től egyetlen, közös nemzeti bibliográfia jelenik meg.) A lipcsei részleg állományvédelmi központként működik majd, és kutatóközpontként megmarad a Könyv- és Írástörténeti Múzeum. Az összevonás során leépítésekre is sor fog kerülni, ezt évekre előre megtervezték. Az átmeneti időszakban csak rövidtávú programokat indítanak, mint pl. a katalógusok konverziója vagy a visszamenőleges feldolgozás.

A könyvtárügyi egyesítés során a Deutsches Bibliotheksinstitut lett a német-német könyvtári kapcsolatok csomópontja. Döntés született arról, hogy a volt NDK-beli módszertani központok (ZIB, MZ) a DBI-be integrálódnak.

Könyvtári és információtechnológia

A régi tartományokban a nagy *tudományos könyvtárak* legtöbbször kapcsolódik valamely regionális gépi hálózathoz és részt vesz katalógizálási együttműködésben. Egyes könyvtárak csak gépi kölcsönzést folytatnak. A gyarapítás kevés könyvtárban van gépesítve, ritka az online olvasói katalógus. Még ritkábban fordulnak elő a teljesen integrált vagy hálózatban működő könyvtári rendszerek. – A *közkönyvtári* számítógépes rendszerek eleinte a települések számítóközpontjaihoz kapcsolódtak. Az utóbbi években autonóm helyi rendszerek is létrejöttek, ezeket maguk a könyvtárak üzemeltetik. A közkönyvtárak általában a kölcsönzéssel kezdték a gépesítést, gyakran a feldolgozással párhuzamosan. Az alkalmazott szoftverek jóval többfélék, mint a tudományos könyvtárakban. A közkönyvtárak általában nem tagjai a hálózatoknak.

Az új tartományok *tudományos könyvtáraiban* a központi könyvtárak és a fiókkönyvtá-

rak egységes irányítás alatt állnak, ami igen kedvező kiindulást nyújt a műszaki infrastruktúra kialakításához. Voltak ugyan számítógépes rendszertervek, de ezek megvalósítására nem került sor. Főként a kölcsönzés és a katalógizálás gépesítése volt jellemző. A nagyszámítógépeket a jövőben központi feladatokra és tömeges adatfeldolgozásra használják majd.

A tudományos könyvtárak a régi tartományokban működő regionális gépi hálózatokhoz csatlakoznak majd. A géppel olvasható formában rendelkezésre álló adatokat ezek a hálózatok csak jelentős ráfordítások árán tudnák átvenni, ezért az új tartományokbeli lelőhelyekkel kiegészítik az adatbázisok rekordjait. Azért is célszerű már működő hálózatokhoz csatlakozni, mert ezek adatbázisai igen sok tételt tartalmaznak, folyamatosan kiegészülnek a tagkönyvtárak gyarapodásával és rekatalógizált régi anyagával. Emellett módot adnak az új tartományok könyvtárai régi állományának feltárására is. A tudományos könyvtárak országos (régiónok feletti) tájékoztató eszközöket is igénybe vehetnek, ilyen pl. az országos periodika-adatbázis (ZDB), az egységes testületi nevek fájlja (GKD), az országos gépi központi katalógus (Verbundkatalog). A jövőbeni rendszereket e struktúrába kell beilleszteni. Nemcsak országon belül törekednek kompatibilitásra, hanem más európai országok rendszereihez is kiépítenek interfészeket, ill. igyekeznek betartani az európai szabványokat.

Az NDK-ban sok *közművelődési könyvtár* alkalmazott mikroszámítógépet egyes részterületeken. Speciális professzionális könyvtári szoftvert nem használtak, integrált könyvtári rendszerek nem valósultak meg. Az információtechnológia bevezetése az új tartományok közkönyvtáraiban ezért a „nulláról indul”. Könyvtári oldalról kedvezőek a szakmai feltételek, mivel rendelkezésre állnak egységes inputadatok és a könyvtárak azonos formai és tartalmi követelményeket támasztanak a feldolgozás eredményeivel szemben.

A korábbi közművelődési könyvtári hálózati struktúrák az öt tartomány megalakulásával megszűntek (a városi-megyei könyvtárakból városi könyvtárak lettek stb.), megszűnt a régiókat irányító könyvtárak szakmai illetékessége is. A közkönyvtárak önkéntes együttműködésre fognak törekedni, támogatást igyekeznek szerezni az autonóm helyi rendszerek megvalósításához, és a munkálatok során a módszertani központok kiépítendő hálózatára fognak támaszkodni. A kata-

logizáláshoz az EKZ-től, a DB-ből, a VLB-ből vesznek át adatokat. A forrásról aszerint döntenek, hogy mekkora adatmennyiségről van szó, és milyen helyi szabályzatot alkalmaznak.

Az információtechnológia bevezetése során a munkálatok kiindulópontja mindig a katalógus lesz. A részrendszerek megvalósításának sorrendjéről a helyi igények és adottságok alapján döntenek. Már működő rendszerek gazdaságos átalakítása prioritást élvez új rendszerek létrehozásával szemben. Az ajánlások alapján csak standard, hordozható hardver és szoftver beszerzése jöhet szóba, a használatos operációs rendszerekkel. A gyors műszaki avulás miatt csak 3-4 évre előre célszerű tervezni.

Az ajánlások önkritikusan megállapítják, hogy a könyvtárak műszaki fejlesztésének koncepciója a régi tartományokban sem fogalmazódott, illetve valósult meg teljességgel.

A szemlézett irodalom túlnyomórészt a tervekről, a koordinációs törekvésekről, a támogatási programokról szól. Mindezideig igen kevés beszámoló jelent meg gyakorlati megvalósításuk tapasztalatairól, esetleges buktatóiról. Szemlénk „egyenetlenségeinek” az az oka, hogy a szakirodalom maga sem foglalkozik egyforma súllyal az egyes területekkel (a szakkönyvtárakról pl. igen kevés szó esik, szemben a felsőoktatási könyvtárakkal). A német könyvtárügyi egyesítésről még sok írás várható, ezek minden bizonnyal megérdemelnek még egy-két szemlét.

A cikkben szereplő rövidítések feloldása:

BAT – Bundesangestelltentarif, BDB – Bundesvereinigung Deutscher Bibliotheksverbände, BRZN – Bibliotheksrechenzentrum Niedersachsen, DB – Deutsche Bibliothek, DBI – Deutsches Bibliotheksinstitut, DFG – Deutsche Forschungsgemeinschaft EKZ – Einkaufszentrale für Öffentliche Bibliotheken, GKD – Gemeinsame Körperschaftsdatei, MZ – Methodisches Zentrum für wissenschaftliche Bibliotheken und Informations- und Dokumentationseinrichtungen, VLB – Verzeichnis Lieferbarer Bücher, ZDB – Zeitschriften-datenbank, ZIB – Zentralinstitut für Bibliothekswesen.

Felhasznált irodalom

1. Bibliotheken im zusammenwachsenden Deutschland. Memorandum der Bundesvereinigung Deutscher Bibliotheksverbände. = Bibliotheksdienst. 24. Jg. 1990. 5.no. 566-568.p.
2. Deutsches Bibliotheksinstitut: in Vorbereitung: EIN deutsches Bibliotheksinstitut für ALLE deutschen Bibliotheken. = Bibliotheksinfo. 1.Jg. 1991. 3.no. 197-198.p.
3. Dringend benötigt: die Büchermark für die neuen Bürger der Bundesrepublik Deutschland. = Bibliotheksdienst. 24. Jg. 1990. 12.no. 1613.p.
4. Einbeziehung wissenschaftlicher Bibliotheken der neuen Bundesländer in die Förderung durch die Deutsche Forschungsgemeinschaft. + Infrastrukturprogramm der Volkswagenstiftung für die Universitäten der neuen Bundesländer. = Z. Bibliothekswes.Bibliogr. 38.Jg. 1991. 2.no. 182-193.p.
5. Empfehlungen zur Förderung der Bibliotheken in den neuen Bundesländern / Bund-Länder-Arbeitsgruppe Bibliothekswesen; Deutsches Bibliotheksinstitut. Berlin: DBI, 1990. (Dbi-Materialien; 106)
6. FISCHER, Birgit: Die überregionale Literaturversorgung in der DDR. = Mitt.Arb.gem.Parlam- Behördenbibl. 69.no. 1990. 3-28.p.
7. GÖHLER, Helmut: Literaturversorgung und Bestandsaufbau in den öffentlichen Bibliotheken der DDR. = Buch Bibl. 42.Jg. 1990. 8.no. 622-626.p.
8. GÜNNEL, Peter: Gleiche Grundaufgaben – verschiedene Organisationsformen kommunaler öffentlicher Bibliotheken in Deutschland. = Bibliotheksdienst. 24.Jg. 1990. 1.no. 1577-1583.p.
9. JOBST-RIEDER, Marianne: Die Deutsche Bibliothek: Frankfurt wird bibliothekarisches Zentrum im geeinten Deutschland. = Mitt.Ver.Österr.Bibl. 43.Jg. 1990. 4.no. 129-132.p.
10. JONAS, Gisela – JONZECK, Marianne: Bestandserneuerung ... durch Titel aus der westdeutschen Buchproduktion der Jahre 1986 bis 1990. = Bibliothekar. 44.Jg. 1990. 11.no. 642-464.p.
11. KLINGER, Helga: Überblick über das Bibliothekswesen der DDR. = Bibliotheksdienst. 24.Jg. 1990. 8.no. 1056-1062.p.
12. MARWINSKI, Konrad: Zur Entwicklung und zum Stand des Bibliothekswesens in der DDR. = Bibliotheksdienst. 24.Jg. 1990. 7.no. 890-899.p.
13. MITTLER, Elmar: Bibliotheken im zusammenwachsenden Deutschland. = Bibliotheksdienst. 24.Jg. 1990. 10.no. 1325-1340.p.
14. SCHMIDT, Marion: Das Deutsche Bibliotheksinstitut (DBI) in Berlin – ein Knotenpunkt für deutsch-deutsche Bibliothekskontakte. = Z.Bibliothekswes.Bibliogr. 37.Jg. 1990. 5.no. 457-458.p.
15. SIEGL, Elke A.: Zur notwendigen Strukturreform der öffentlichen Bibliothek in der ehem. DDR. = Bibliotheksdienst. 24.Jg. 1990. 10.no. 1365-1369.p.
16. SIEGL, Elke A.: Das öffentliche Bibliothekswesen in der Bundesrepublik Deutschland im Herbst 1990. Versuch einer Standortbestimmung und Skizze zukünftiger Entwicklungen. = Bibliotheksdienst. 24.Jg. 1990. 12.no. 1623-1632.p.
17. VODOSEK, Peter: Die geschichtlichen Wurzeln des deutschen Bibliothekswesens, seine gegenwärtige Lage und seine Perspektiven. 11.p. (Előadás a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán, 1990.)
18. A DBI Pressespiegel c. havi sajtófigyelő 1990-es és 1991-es számai. (a német központi és vidéki hírlapok írásából)
19. A BDB 1991. február 28-i sajtótájékoztatójának anyagai